

LAXÁ Í HVAMSSVEIT:
FISKIRANNSÓKNIR 1987.

Sigurður Már Einarsson

Borgarnesi, apríl 1988

VMST-V/88011X

VEIÐIMÁLASTOFNUN - VESTURLANDSDEILD
Kveldúlfsgötu 2A, 310 Borgarnesi.

LAXA Í HVAMMSSVEIT
FISKIRANNSÖKNIR 1987.

1. INNGANGUR

Að beiðni veiðifélags Laxár í Hvammssveit fóru fram rannsóknir á fiskstofni árinna þann 14 júní 1987. Helsta markmið þessara athugana var að athuga skilyrði til hrygningar og uppeldis fyrir laxaseiði og athuga hvernig seiðaframleiðslunni í einstökum árhlutum væri háttað. Í þessari skýrslu verður greint frá helstu niðurstöðum þessara rannsókna og auk leitast við að veita ráðgjöf um hugsanlegar fiskræktaraðgerðir í köðlfar rannsóknanna. Aður hafa skilyrði fyrir lax í ánni verið athuguð af Tuma Tómassvni (1978).

2. STADHETTIR

Laxá í Hvammssveit fellur til sjávar í "tána" á Hvammsfirði, skammt fyrir vestan Glerá (Mynd 1). Áin er hrein dragá og er vatnasvið árinna 97 km². Um 2.5 km frá ós skiptist áin í Sælingsdalsá sem rennur um Sælingsdal og Svinadalsá. Af öðrum ám lækjum sem renna í ána er helst að nefna Selnadalsá sem rennur í Svinadalsá (Mynd 1). Sælingsdalsá er stærsta áin og er lengd hennar um 13 km. Laxá í Hvammssveit er fremur vatnslítill á. Rennslíð hefur þó ekki verið mælt, en í þurrkum verður hún afar lítil og líða tekur á sumarið, eins og margar aðrar ár á þessu svæði.

Sælingsdalsá var fiskgeng að Gullfossi, en árið 1967 var fiskvegur sprengdur um fossinn. Svinadalsá er fiskgeng að fossi sem er skammt fyrir neðan veginn upp að Lauðum.

Laxveiði er fremur lítil í ánni. Laxinn mun ganga fremur seint í hana og árin 1982 - 1986 veiddust þannig að meðaltali 45 laxar í ánni (Guðni Guðbergsson og Einar Hannesson 1987).

Á Lauðum í Sælingsdal er nokkur þaróhiti til staðar og er einn af fáum stöðum í Dalasýslu þar umtalsvert magn af heitu vatni finnst. Þar fást nú um 13 l/s af 63 °C heitu vatni og náðist sá árangur með borunum á árunum 1964 og 1965.

3. ADFERDIR.

Botngeró og straumlag í ánum var kannað eftir fönnum, en þessir tveir þættir skipta mjög miklu máli er litið er uppeldisskilyrði fyrir lax. Mesta magnið af seiðum finnst þannig á smágrýttum og grýttum brotum í ánum, en þar er framleiðsla fæðudýra meiri en á fingerðari botni og seiðin fá þar nauðsynlegt skjól og fylgsni.

Þá var veitt með rafmagnsveiðitæki á 7 stöðum í ánum. Staðsetning rafveiðistaða er sýnd á mynd 1. Farin var ein veiðiyfirferð á hverjum stað á ákveðnu flatarmáli og fiskseiði greind til tegunda, lengdarmæld og sýni tekin af kvörnum og hreistri til aldursákvæðana af hluta aflans. Skilyrði til rafveiðanna voru fremur erfið, áin var vatnsmikil og síðari hluta dagsins rigndi mikið og áin litaðist. Því má gera ráð fyrir að veiðni tækis hafi verið í minna lagi.

Þá var ós árinna skoðaður og nokkrir mávar skotnir og magainnihald þeirra greint.

4. HELSTU NIÐURSTÖÐUR

4.1. UPPELDISSKILYRÐI

Botngeró Laxár í Hvammssveit frá ós að þróðvegum er fremur óhagstæð hvað uppeldisskilyrðin varðar. Botninn er mjög finn (mól) og vantar stærra grjóti í ána til að uppeldisskilyrði fyrir stærri seiði séu fyrir hendi. Hrygningarskilyrðin eru hins vegar allsæmileg þótt fáir hyljir séu á þessu svæði. Undanfarin ár hefur mikil efnistaka farið fram á þessu svæði og farveginum verið umbylt. Eins og gefur að skilja hefur slík efnistaka afar slæm áhrif á skilyrði fyrir fiskseiði og þyrfti áður en byrjað er á slíkum framkvæmdum að athuga ástand seiða fyrir og eftir slíkar aðgerðir til að kanna tjón.

Frá brú að Gullfossi batna skilyrðin nokkuð. Farvegurinn er ekki eins mikið á hreyfingu og botninn er grvttur á köflum.

Uppeldiskilyrðin eru allsæmileg og hrygningarskilyrðin eru einnig til staðar.

Fyrir ofan Gullfoss að Laugum er áin að stærstum hluta í gili. Á þessum kafla er áin mjög falleg, margir líklegir veiðistaðir, mjög góð hrygningarskilyrði og botninn er grýttur á köflum.

Frá Laugum og fram dalinn rennur áin á eyrum sem eru mikið á hreyfingu. Botninn er malarkenndur og nokkuð smágrýti sérstaklega framarlega í dalnum. Uppeldisskilyrðin eru því ekki eins og best verður á kosið, en hrygningarskilyrðin ágæt. USASVNDIP

I Svinadalsá er botninn góður til uppeldis seiða. Áin er öll smágrýtt til smágrýtt og straumur hæfilegur. Svæðið fyrir ofan foss var einnig lítillega skoðað og reyndist botninn þar einnig vera mjög hentugur til uppeldis seiða.

4.2. SEIDARANNSÖKNIR

Niðurstöður seiðarannsókna koma fram í töflum 1-2 og á mynd 2. Seiðapéttleikinn reyndist víðast hvar afar lítill. Engin seiði veiddust til að mynda á eyrunum rétt ofan við ósinn (stöð 1) og ekki er hægt að gera ráð fyrir að mörg seiði hafi lifað af raskið í ánni á kaflanum fyrir neðan brú. Á þessu svæði fannst mikið af vörgómium seiðum árið 1978 og fiskur virðist því hafa hrygnt töluvert á þessu svæði á því tímabili. Reytingur af seiðum fékkst á kaflanum frá brú upp að Gullfossi, sérstaklega voru eldri seiði 2-3 ára áberandi. Lítið varð vart við eins árs seiði og klak fannst ekki enda veitt snemma sumars og seiðin því ekki enn komin upp úr mölinni. Fyrir ofan Gullfoss fannst einungis eitt seiði og gaf hreistursmynstur til kynna að þar væri um sleppiseiði að ræða frá 1985. Engin ummerki náttúrulegrar framleiðslu sást. Þar sem veitt var ofarlega í ánni fundust engin seiði. Ætlunin var að veiða á fleiri stöðum en þar sem áin óx mikið varð að láta það bíða betri tíma.

I Svinadalsá fannst hvað mest af seiðum, sérstaklega var mikið um árganginn frá 1984 (3+). Einnig varð vart við eins árs seiði, en tveggja ára seiði fundust ekki. Einnig var veitt fyrir ofan fossinn, en þar fundust engin seiði.

Einnig fannst vottur af bleikju í ánni en einungis örfá seiði. Ekkert varð vart við urriða en af honum fannst reytingur árið 1978 er svipuð athugun var gerð.

Vöxtur seiðanna var svipaður og í öðrum ám í nágrenninu og bendir til að áin framleiði sjögönguseiði á um 4 árum. Svipaðar niðurstöður fengust er áin var athuguð 1978.

4.3. OSASVÆÐIÐ.

Os árinna var lítillega skoðaður. Miklar grynningar eru fyrir utan eins og viðast fyrir botni Hvammsfjarðar og er það óheppilegt fyrir seiði er þau ganga til sjávar vegna afráns af fugli. Einnig gengur lax ekki eins greiðlega upp í ána við slíkar aðstæður. Um 100 svartbakar og grámávar voru við ósinn en á þessum tíma eru gönguseiðin að fara til sjávar. Nokkrir fuglar voru skotnir, en engin fæða reyndist í maga þeirra. Líklegt er að töluvert magn gönguseiða tapist á útgöngu þeirra við slíkar aðstæður.

5. UMRÆÐUR

Niðurstöður seiðarannsóknanna sýndu að mun minna seiðamagn var í ánni vorið 1987 miðað við þá athugun sem gerð var árið 1978. Árið 1978 voru allir árgangar til staðar á fiskgenga hlutanum og mun meira seiðamagn fannst af hverjum aldurshóp (Tumi Tómasson 1978) heldur en í þessari könnun. Aðstæður geta verið margþættar. M.a má þar nefna efnistöku á ánni fyrir neðan þjóðveginn en ætla má flest seiði hafi misfarist á því svæði og tekur það nokkurn tíma að færast aftur í samt horf. Einnig gæti hrygning hafa verið minni síðustu árin en á því tímabili sem fyrri athugunin var gerð. Umhverfiskilyrði hafa verið hagstæð síðustu árin þótt þurrkar hafi verið miklir.

Athyglisvert er að fyrir ofan Gullfoss fundust engin ummerki náttúrulegrar hrygningar. Aðstæður geta verið margar. Í

fyrsta lagi er sprengingin á fiskveginum ekki fullnægjandi og er líklegt að fiskurinn gangi ekki fiskveginn nema í litlu vatni. Vitað er þó að eitthvað af fiski hefur gengið upp á efri hlutann þó ekki finnist ummerki náttúrulegrar hrygningar. Einnig gæti klórmengun átt þarna hlut að máli. Klórmenguðu mun reglulega vera hleypt út í ána frá sundlauginni á Laugum. Klórmengað vatn hefur mjög slæm áhrif á fiska og frá þeim upplýsingum sem liggja fyrir má gera ráð fyrir að ef styrkur klórs í vatni fari yfir 8 g HOCl/l sé klórmaðnið hættulegt eða banvænt fiski. Þyrfti að gera mælingar á styrkleika klórs í Sælingsdalsá fyrir neðan þann stað þar sem klórinn fer út í ána og þarf að taka sýni með vissu millibili til að sjá hvað áhrif klórsins ná langt niður ána. Einnig þyrfti að athuga hve langan tíma áhrifin vara. Mjög líklegt er að þetta geti haft áhrif á fisk fyrir neðan þann stað þar sem vatnið fer út í ána.

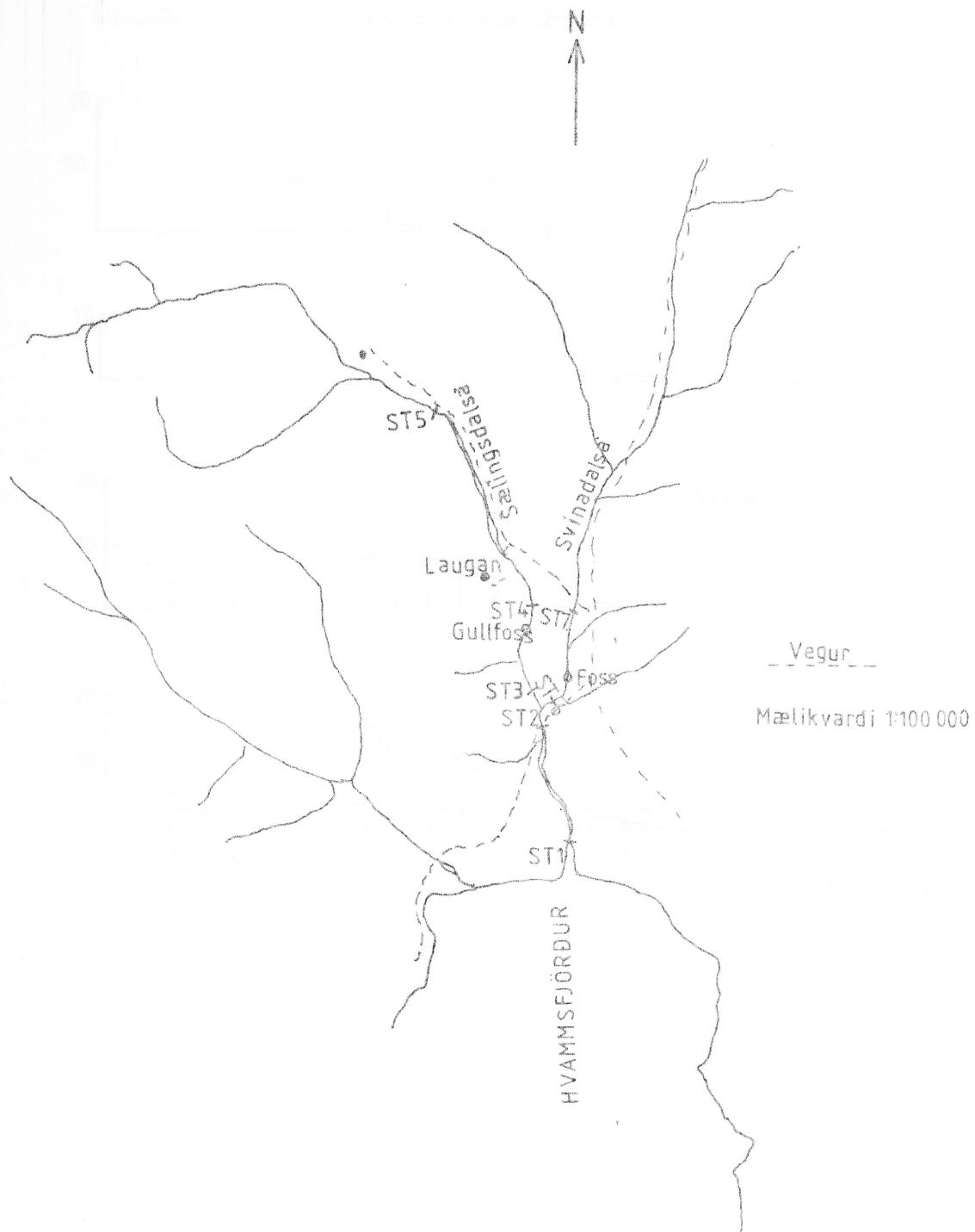
6. FISKRÆKTARADGERÐIR

Hér er lagt til að ósinn verði lagaður. Ain féll í tveimur rásum við ósinn og er til bóta að taka þær saman í eina rás. Þá er einnig möguleiki að ýta upp rás í leirurnar á föðru. Þá er lagt til að reynt verði að skjóta og fæla máva frá ósasvæðinu a.m.k. fyrri hluta sumarsins þegar líkur eru á að gönguseiðin séu að ganga til sjávar.

Þá er ráðlegt að nýta þau ársvæði sem nú eru ekki nýtt af laxi, þ.e. svæðið fyrir ofan Gullfoss og fyrir ofan foss í Svínadalsá. Best er að gera þetta með sleppingum sumaralinna seiða og er ráðlagt að reyna fá stofninn í ánni til þessara sleppinga. Ef það er ekki unnt er skásti ksoturinn að fá seiði úr nálægri á. Áætlað er sleppa mætti um 8000 seiðum í Sælingsdalsá og er þá miðað við 40000 m² svæði og ásetningu sem svarar til 20 seiða á hverja 100 m². Ekki er ráðlegt að sleppa á svæðið þar sem klór fer út í ána nema tryggt sé að hann valdi ekki tjóni á seiðumum. Í Svínadalsá var skoðað svæði sem gæti tekið um 5000 seiði frá fossi og 2 km fram dalinn.

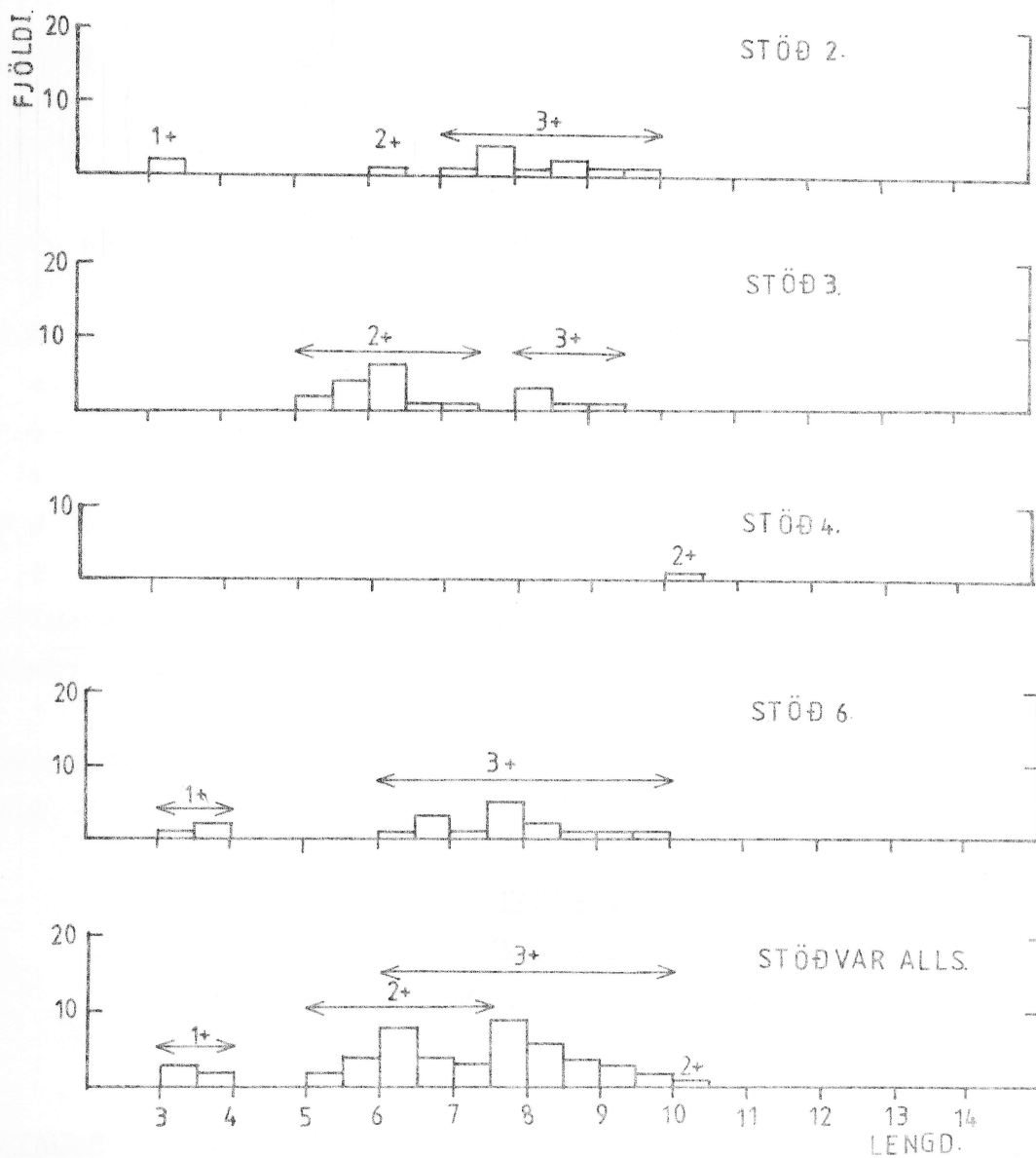
MYND 1:

VATNAKERFI LAXAR I HVAMMSSVEIT. STADSETNING RAFVEIDISTADA ER
SYND MED NÚMERUM.

MYND 2:

LENGDARDREIFING OG ALDUR LAXASEIDA I VATNAKERFI LAXAR I
HVAMSSVEIT 14. JUNI 1988.

TAFLA 1
ÞETTLEIKI LAXASEIDA Í VATNAKERFI LAXAR
Í HVAMMSSVEIT 14.06.87. (ÞETTLEIKI Í EINNI
RAFVEIÐIFYRFERÐ A 100 M².

<u>STADUR</u>	<u>0+</u>	<u>1+</u>	<u>2+</u>	<u>3+</u>	<u>ALLS</u>
1	0	0	0	0	0
100 M F.O.OS					
2					
F.O. BRU	0	0.8	0.4	3.9	5.1
3					
F.O. ARMOT	0	0	3.9	1.4	5.3
4					
F.O. GULLFOSS	0	0	0.3	0	0.3
5					
F.N. SUMARBÚS.	0	0	0	0	0
6					
SVINADALSA F.O					
ARMOT	0	1.3	0	6.3	7.6
7					
SVINADALSA					
F.O. FOSS	0	0	0	0	0

TAFLA 2
VOXTUR LAXASEIDA Á VEIÐISTODUM Í LAXA
Í HVAMMSSVEIT 14. JUNÍ 1987.

<u>STADUR</u>	<u>1+</u>			<u>2+</u>			<u>3+</u>		
	<u>ML</u>	<u>SD</u>	<u>N</u>	<u>ML</u>	<u>SD</u>	<u>N</u>	<u>ML</u>	<u>SD</u>	<u>N</u>
2	3.4	-	2	6.1	-	1	8.3	0.78	10
3	-	-	-	6.1	0.49	14	8.7	0.50	5
4	-	-	-	10.1*	-	1	-	-	-
6	3.5	-	3	-	-	-	7.8	0.98	15